

Безеквивалентна лексика или... предизвикателствата на превода

Знаете ли как се превежда на чешки *чубрица*, *кукери* или *халище*? Кои български думи липсват в чешкия език и как би могло да се обясни едно непознато понятие? Тези въпроси, а и много други явно бяха интересни за широк кръг българи и чехи, избрани на 23 януари да посетят Българския културен институт в Прага, за да присъстват на първата лекция от цикъла „Младите българисти представят“. Публиката се докосна до предизвикателствата на превода и „препъникамъчетата“ в работата на преводача чрез прецизно подготвената презентация на Яна Георгиевová.

Яна Георгиевová с лекота и финес представи нелеката материя пред публиката

Домакините от БКИ предоставиха официалното откриване на д-р Гинка Бакърджијева, лектор по български език. Ще припомним, че през ноември 2016 г., по време на тържествата по случай 100-годишния юбилей на Лектората по българистика в Карловия университет, д-р Бакърджијева бе удостоена с грамота и сребърен медал за „значимия ѝ творчески и педагогически принос за развиването на чешко-българските културни отношения и за популяризирането на чешката художествена литература чрез превода ѝ на български език“. „За мен е безкрайно удоволствие, че тази вечер имам възможност да открия една инициатива, която се породи в рамките на Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания. Идеята на проекта ни е да представим млади българисти, като намерението

ни е те да излязат от учебните зали, да получат видимост. Всеки месец младите хора ще представят по една тема в рамките на специалността, по която работят. Темите, които ще чуем, са безкрайно интересни и това е и другото ни намерение – да представим науката като нещо забавно, а не като нещо кабинетно и скучно. Да се види приемствеността, която съществува и респектиращата поредица от българисти. Благодарна съм на колегите си за подкрепата – сред нас тази вечер е проф. Хана Гладкова, гарант на специалността „Българистика“, д-р Ярослав Отченашек, завеждащ Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания, сред нас са много хора с добронамерено отношение, които винаги са ни били опора“, сподели д-р Гинка Бакърджијева.

Яна Георгиевová в момента е докторант на Катедрата, завършила е две специалности – български език и

френски език, като съответно работи като преводач и на двата езика.

Казано най-просто, същината на концепцията на превода сигурно би могла да се обясни със смисъла на българската дума „превод“, т.е. творчески процес, при който някакви знания, понятия и пр. се превеждат от едно социокултурно пространство към друго, от един език към друг език. Г-ца Георгиевová изтъкна, че вероятно всеки човек има опит с комуникацията на чужди езици, общува без проблем, докато не се стигне до ситуация, в която не е наясно как точно да предаде дадена дума на този чужд език или пък изобщо не знае какво означава дадена дума. Обикновено, в науката се използва терминът *culture words* или думи, свързани с определена културна ситуация. Не случайно, в славистичните специалности, освен езика, се изучават антропология и фолклор, като целта е точно тази – студентите да обогатят знанията си, за да могат по-лесно да разберат съответната култура и обществен живот. За това помагат и историческите знания, опознаване на литературни произведения – защото, за да знаеш един език, не е достатъчно само да имаш богат речников запас.

Използването на термините „безеквивалентна лексика“ или „думи, които не могат да бъдат преведени“, според Яна Георгиевová не е съвсем точно. Истина е, че преводът на някои думи носи риск, защото са непознати. Лексикографията казва, че няма дума, която не може да бъде преведена, просто понякога само една дума не е достатъчна, за да се

обясни смисълът. Налага се думата да се включи в определен контекст, за да бъде изяснена. Към лекцията младата докторантка бе подготвила редица примери, с които наистина приближи сложната материя до публиката и успя да предизвика весели усмивки. Присъстващите видяха снимка на типичните за Балканския регион лозови сарми, които не са познати в чешката кухня. Когато човек вече е опитвал това ястие, знае как се приготвя, как се поднася, той няма проблем да разбере за какво става въпрос, дори да не познава съответния език. По-тежко е, когато става дума за нещо напълно непознато – тогава то се описва подробно, а самото название понякога направо се заема от дадения чужд език. Друг интересен пример бе с думите чубрица и нейния чешки еквивалент *saturejka*. В Чехия тази подправка не е особено популярна под това си название, но ако някой чех знае какво представлява, твърде вероятно той е посетил България, знае какво е чубрица и употребява точно тази дума, а не чешкото ѝ съответствие. Към тази група спадат и думи като халище и кукери, естествено, примери могат да се дадат много повече.

Втората група случаи е, когато обектът изобщо липсва – отново г-ца Гергиева даде пример с две български подправки: джоджен и кимион. Джодженът би могъл да се опише по някакъв начин като вид мента, но проблемът е, че в чешката среда тази подправка се използва за съвсем друг тип ястия. Подобно е и с кимиона, който е широко популярен в България и по Средиземноморието, но в чешка среда се използва другата му разновидност. Не по-малко интересна е ситуацията например с ракията, типичен за България вид алкохол. Когато човек е имал възможност да я опита, знае, че в България тя се консумира с някакъв вид

салата, знае какво съдържа тази салата и т. н., тогава не е необходимо тези думи да бъдат преведени. Човекът е придобил собствен опит, наясно е за какво става дума, решил е дали му е вкусно или не.

Как правилно да се преведат оценките в училище, които са напълно различни в България и Чехия и оттам лесно може да се получи недоумение? – естествено като се преведе тяхната словесна равностойност

Яна Георгиева и д-р Гинка Бакърджиева, ученикът и учителят

Reálie a konotace

- Emocionální složka – pozitivní i negativní
- Porozumění
- Národní identita
- Škola, instituce, média
- Implicitnost: stmeluje i vylučuje
- Zásadní informace pro funkci textu
- Volba **funkčního překladu**

Част от компютърното представяне

– „отличен“ си е „отличен“, макар в чешката образователна система на това да съответства – „1“, а в българската – „б“.

Третата група думи, върху които бе спряно вниманието на публиката, са напълно абстрактни, те няма как да бъдат подушени, видяни, опитани на вкус, т.е. няма как да се придобие някакъв собствен опит за тях. Думата „черпя“, например, в България има широк смисъл и трудно може да се обясни на чешки език, защото в чешкото общество тази дума най-често означава – имам рожден ден, купил съм бонбони и черпя. В българската

реалност „се черпи“ по различни поводи, т. е. черпещият плаща сметката – нещо празнуваш, намерил си нова работа, родило се е дете и мн. др. Любимата дума на г-ца Георгиева се оказва „кеф“. Думата е турска по произход и според нея точно турцизмите създават проблеми на чехите, защото те даже и не могат да си представят какво означават. Според речника, „кеф“ е: добро настроение: *Днес съм на кеф*; желание за нещо: *Кеф ми е да напиша това*; душевно състояние: *Ама как се изкефих*. Думата първоначално се свързвала с определена социокултурна среда, в която мъж или група мъже седят на масата, пийват хубаво кафе или чай и се чувстват доволни. Впоследствие тази дума придобива много допълнителни семантични значения, които тежко се обясняват на чешки език. Към трудно разбираемите и отсъстващи в чешката реалност думи, са и тези за обозначаването на различните роднински взаимоотношения, съществуващи в българския език. Те са толкова много, че пишещият тези редове също си позволява да си признае непълното им познаване. Естествено, в случая чешкият език просто няма възможност за очертаването на тези различия, съществуващи в българския език.

При превода на художествена литература обикновено се използват бележки под черта, които да обяснят смисъла на дадена дума. В чешка среда този вид обяснения не са много популярни, защото се смята, че читателят по този начин губи нишката на повествованието.

Лекцията на Яна Георгиева имаше широк отзвук сред публиката, която след края на презентацията сподели с авторката свои впечатления, защото проблематиката не е предназначена само за учени, а фокусира върху личния опит на всеки човек, попаднал в чужда среда. ♦